

Elektroninis dalyvavimas ir Lietuvos atstovaujamoji valdžia

Rimantas Petrauskas, Eglė Malinauskienė, Gintarė Paražinskaitė, Neringa Vegytė

Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius

Straipsnyje pateikiami praeitos ir šios kadencijų Lietuvos Respublikos Seimo narių ir Lietuvos parlamentinių politinių partijų interneto svetainių empirinio tyrimo „Elektroninio dalyvavimo iniciatyvos Lietuvos centrinėje atstovaujamojoje valdžioje“ rezultatai. Aptartos elektroninio dalyvavimo priemonės, kurios potencialiai gali kelti piliečių pasitikėjimą valdžios institucijomis, ypač atkreipiant dėmesį į demokratijos vystymo procesus ir Lietuvos parlamentarų bei politinių partijų elektroninio dalyvavimo priemonių taikymą. Apžvelgiami elektroninio dalyvavimo iniciatyvų atstovaujamoje valdžioje tyrimai pasaulyje, pateikiama tyrimo Lietuvoje metodika ir aptariamos demokratijos vystymo tendencijos informacinėje visuomenėje. Pateikiami Lietuvos Respublikos Seimo narių ir politinių partijų svetainių tyrimo rezultatai. Pabaigoje apibendrinama Lietuvos atvejo studija ir pateikiamos rekomendacijos, kaip plėtoti atstovaujamoją valdžią..

Raktažodžiai: elektroninis dalyvavimas, elektroninė demokratija, informacinė visuomenė, interneto tinklapių vertinimas, atstovaujamoji valdžia.

Keywords: electronic participation, electronic democracy, information society, website benchmarking study, representative power.

Įvadas

Europos Komisijos parengtoje *Žaliojoje knygoje* „Europos demokratijos ateitis“ rašoma: „Demokratija niekuomet nebus tobula dėl netobulos, prieštaringos ir nuolat besikeičiančios aplinkos“ [8]. Daugiausia rimtų demokratijos vystymo problemų kyla neseniai nepriklausomybę atkūrusiose valstybėse, kur demokratizacijos procesai jau pasibaigę, tačiau demokratine sistema labai nepasitikima. Todėl šioms šalims ypač svarbu perimti „senujų“ valstybių de-

mokratijos patirtį ir kartu vystyti inovatyvias jos formas. Viena iš naujų demokratijos formų - *elektroninis dalyvavimas* (toliau - e. dalyvavimas).

Europos Sąjungoje (toliau – ES) e. dalyvavimas suprantamas kaip didesnis piliečių ištraukimas į teisėkūros ir sprendimų priėmimo procesus visais valdymo sprendimų priėmimo lygmenimis, skaidresnis, atskaitingesnis ir geresnis demokratinis valdymas, taikant naujas skaitmenines technologijas [6]. Manoma, kad taikant informacines komunikacines technologijas (toliau - IKT), e. dalyvavimas galėtų būti efektyvi priemonė susigrąžinti pasitikėjimą demokratija piliečiams dalyvaujant, juos įtraukiant ir įgalinant. E. dalyvavimu besiremianti kokybiška demokratija vadinama elektronine demokratija (toliau - e. demokratija), kuri Europos Komisijos apibrėžiama kaip sąsaja tarp demokratijos, naujų technologijų ir naujų socialinės sistemos valdymo formų [26]).

Politinių lygmeniu informacinių komunikacinių technologijų panaudojimas daugiausia siejamas su valstybės institucijų ir viešojo sektoriaus modernizavimu [16]. Kita vertus, tarpdisciplininiu požiūriu e. dalyvavimas lieka nepakankamai įvertintas.

2002 m. N. Jackson atliko Didžiosios Britanijos parlamentarų interneto svetainių studiją [10], kurioje buvo įvertinta, ar jos yra pritraukiančios, interaktyvios ir ar jose sudarytos sąlygos palikti tiksli-

Rimantas Petrauskas - Mykolo Romerio universiteto Elektroninio verslo katedros vedėjas, profesorius, technologijos mokslų daktaras.

E. paštas rpetraus@mruni.eu

Eglė Malinauskienė - Mykolo Romerio universiteto Elektroninio verslo katedros doktorantė.

E. paštas: eglemal@mruni.eu

Gintarė Paražinskaitė - Mykolo Romerio universiteto Elektroninio verslo katedros lektorė.

E. paštas giparaz@mruni.eu

Neringa Vegytė - LR Seimo Ekonomikos komiteto pirmininko padėjėja, Elektroninės valdžios administravimo magistrė.

E. paštas vnevute@yahoo.com

Straipsnis įteiktas redakcijai 2009 m. vasario mėn.; recenzuotas; parengtas spaudai 2009 m. kovo mėn.

nes žinutes. Tyrimo rezultatai parodė, kad ištirtos svetainės viso labo papildo įprastos informacijos šaltinius ir nėra panaudojamos kaip naujas būdas glaudžiau bendradarbiauti su elektoratu.

2004 m. N. Jackson'o tyrimai buvo atnaujinti ir palyginti su tyrimo, atlikto Australijoje, rezultatais [7]. Tokio palyginimo tikslas buvo nustatyti, kas sukelia britų ir australų parlamentarų entuziazmą pasinaudoti e. dalyvavimo teikiamomis galimybėmis. Buvo nustatyta, kad interneto svetainių panaudojimą daugiausia lemia asmeninės parlamentarų savybės: aktyvesni jaunesni, kompetentesni IKT srityje, einantys aukštesnes pareigas valdžioje parlamentariai.

2005 m. Suomijoje buvo atliktas analogiškas suomių parlamentarų svetainių tyrimas [20]. Tyrimo rezultatai parodė, kad 25 proc. visų parlamentarų visapusiškai panaudoja savo turimas interneto svetaines, apie pusė parlamentarų jas naudoja tik elektoratui informuoti. Taip pat paaiškėjo, kad dauguma parlamentarų turi savo asmenines interneto svetaines.

E. dalyvavimo plėtros klausimas Lietuvoje buvo nagrinėtas keliuose darbuose, tiriant LR Seimo internetinę svetainę ir lyginant ją su kitų valdžios institucijų arba kitų šalių parlamentų svetainėmis¹.

Šio straipsnio tikslas – ištirti elektroninio dalyvavimo priemones, kurios potencialiai gali kelti piliečių pasitikėjimą valdžios institucijomis, ypač atkreipiant dėmesį į demokratijos vystymo procesus ir Lietuvos parlamentarų bei politinių partijų e. dalyvavimo priemonių taikymą. Tam tikslui buvo tiriama e. dalyvavimo iniciatyvų sklaida tarp Lietuvos politikų ir ji lyginama su pasauline praktika.

1. Demokratijos formų kaitos tendencijos informacinėje visuomenėje

Sėkmingas demokratijos stiprinimas e. dalyvavimo priemonėmis priklauso nuo daugelio veiksnių. Šiame straipsnyje šalių ekonominis ir IKT išsivystymo lygis, geografinės, demografinės ir institucinės charakteristikos neaptariamos. Nagrinėjama demokratijos formų ir demokratinės kultūros kaita dėl e. dalyvavimo iniciatyvų „iš viršaus į apačią“.

Paprastai e. dalyvavimo iniciatyvų rezultatai priklauso nuo to, į kurią demokratijos aspektą (vertybinį ar procesinį) orientuojamasi. Istoriskai demokratinė vertybių sąrašas nuolat didėjo. XVIII a. liberalioji atstovaujamoji demokratija įvedė įstatymo, gynybos

ir apsaugos, asmeninių teisių normas. Kitame šimtetyje gimė demokratinės pilietiškumo, demokratinio dalyvavimo, pliuralistinės visuomenės ir kt. vertybės. XX a. pasauliniu mastu susiformavo naujas – socialinis – klodas, apimantis paslaugas ir visų įtrauktį, aplinkos pusiausvyrą ir gyvenimo kokybę. Kuriantis informacinei visuomenei, tapo svarbios įgalinimo vertybės: ieškoma pusiausvyros tarp tikslų ir priemonių jiems pasiekti (angl. *ends and means*), skaidrumo ir atvirumo, etikos ir atsiskaitomumo, pasitikėjimo, siekiama, kad viešasis sektorius taptų lygiavertis privačiajam sektoriui, suasmeninti paslaugas individualiems vartotojams, pakeisti vaidmenis, struktūras ir teises [12]. Atitinkamai dėl demokratijos prigimties naujosios vertybės skatina demokratinėse procesų transformaciją (politinių sprendimų priėmimo ir veikiančių asmenų). Kiekviena e. dalyvavimo iniciatyva turi būti įvertinta remiantis abiem demokratijos aspektais.

Kai demokratiname procese suderinami pokyčiai ir vertybės, IKT gali palengvinti dialogą tarp valdžios ir piliečių. Tai gali paskatinti dalyvaujamoją arba patariamąją demokratiją [19], kai galima išreikšti asmeninę nuomonę diskutuojant, o ne įgyvendinti kažkieno asmeninius norus. Dalyvavimas tampa priemone ne tik įgalinti piliečius, bet ir įteisinti politinę sistemą. Informacija pirmiausia sukelia visuomenėje diskusiją, kuri sustiprina bendruomenės idėjas, atvirumą ir toleranciją [2]. Dar daugiau, patariamoji demokratija skatina piliečius atsakingiau formuoti savo požiūrį ir priimti demokratinus sprendimus, atsisakant kai kurių asmeninių interesų dėl kolektyvo poreikių [17].

Kita vertus, demokratija gali ir nesustiprėti jei e. dalyvavimo rėmėjai pervertins procesinius aspektus, tiksliau, jeigu IKT naudojamos tam kad būtų daugiau balsuojančiųjų asmenų, tai gali paskatinti tiesioginę demokratiją. Šiai demokratijos formai daugumos balsas yra suprantamas kaip „demokratiškas“, nors tuomet mažumos interesai paprastai yra neatstovaujami. Sprendimai yra priimami ne taip atsakingai nei patariamojoje demokratijoje [15].

Kitas svarbus aspektas, lemiantis e. dalyvavimo sėkmę stiprinant demokratiją, yra aukšta politinė kultūra, daugiausiai aukštas korupcijos suvokimo lygis (angl. *corruption perception index* – CPI) ir atvira politinė kultūra. Anot *Transparency international* pateiktos CPI apžvalgos, Suomija nuo 2003 m. yra viena iš mažiausiai korumpuotų pasaulio šalių Lietuva 2007 m. tarp 180 šalių užėmė 51-ją vietą [21]. Tikėtina, kad mažas Suomijos korumpuotumas siejasi ir su aukštu e. dalyvavimo išvystymo laipsniu.

¹ Žr., pavyzdžiui: Treschel, A., Kies R., Mendez, F., and all. *Evaluation of the use of new technologies in order to facilitate democracy in Europe. E-Democratizing the parliaments and parties of Europe*. European University Institute, University of Geneva 2003; Kraucevičiūtė I. *Elektroninė demokratija: priemonė pilietinei visuomenei stiprinti*. Magistro darbas. Mykolo Romerio universitetas, 2006.

2. Tyrimo metodologija

Atliekant e. dalyvavimo Lietuvoje tyrimą, taikytas 2003 m. Ekonominio bendradarbiavimo ir pagalbos organizacijos (angl. *OECD*) apibrėžtas 3 lygmenų e. dalyvavimo modelis [14]:

I lygmuo - informavimas (angl. *e-information*) - vienos krypties bendravimas, kai politikai ar institucijos pateikia informaciją piliečiams. Tai apima ir „pasyvų“ informavimą, kai piliečio prašymu suteikiamas priėjimas prie tam tikros informacijos, ir „aktyvų“ informacijos skleidimą. Kuo jis intensyvesnis, tuo skaidresnė šalies politinė sistema, ir tuo labiau piliečiai įsitraukia į ją, nes informuoti jie dažniausiai nebenerori būti apatiški ir abejingi.

II lygmuo - konsultavimas (angl. *e-consultation*) – dviejų kryptių bendravimas „iš viršaus į apačią“, kai politikai ar institucijos apibrėžia pirminę informaciją, konsultacijų problematiką, nustato klausimus ir pakviečia piliečius pasidalyti savo nuomone. Taip jie sulaukia grįžtamojo ryšio. Piliečiai diskutuoti gali tik būdami pakankamai informuoti analizuojamu klausimu, todėl be pirmojo lygmens antrąjį pasiekti sunku [27, p. 210].

III lygmuo - aktyvus dalyvavimas priimant politinius sprendimus (angl. *active participation*) arba *įgalinimas* (angl. *empowerment*) [1, p. 5] – piliečių ir valdžios institucijų partnerystė. Pripažįstama piliečių teisė siūlyti idėjas „iš apačios į viršų“, tačiau galutinis sprendžiamasis balsas ir atsakomybė priklauso valdžios institucijoms.

Tyrimo taikyta 2005 m. Jungtinių Tautų (JT) parengta vertinimo metodika, kurioje naudojama trečiosios šalies interneto turinio tyrimas, atliekamas įvertinant minėtus tris e. dalyvavimo lygmenis [9]. 2007 m. rugpjūtį ir lapkritį, 2008 m. rugsėjį ir 2009 m. sausį tirtos 2004-2008 m. ir 2008-2012 m. kadencijų Lietuvos Respublikos Seimo narių svetainės bei 2007 m. 11-os Seime atstovautų² ir 24-ių didžiausių 2008 m. rudenį Seimo rinkimuose dalyvavusių³ politinių partijų svetainės.

² 2004-2008 m. Seime atstovautų partijų sąrašas: Darbo partija (DP), Liberalų demokratų partija „Tvarka ir teisingumas“ (LDP), Liberalų ir centro sąjunga (LICS), Lietuvos krikščionys demokratai (LKD), Lietuvos lenkų rinkimų akcija (LLRA), Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis (LRLS), Lietuvos socialdemokratų partija (LSDP), Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga (LVLS), Naujoji sąjunga (socialliberalai) (NS), Piliietinės demokratijos partija (PDP), Tėvynės Sąjunga (konservatoriai, politiniai kaliniai ir tremtiniai, krikščioniškieji demokratai) (TS/LK).

³ 2008 m. Seimo rinkimuose dalyvavusių partijų sąrašas: Darbo partija (DP), Liberalų demokratų partija „Tvarka ir teisingumas“ (LDP), Liberalų ir centro sąjunga (LICS), Lietuvos krikščionys demokratai (LKD), Tėvynės Sąjunga (konservatoriai, politiniai kaliniai ir tremtiniai, krikščioniškieji demokratai) (TS/LK),

Visų pirma, remiantis *Google* paieškos sistema buvo nustatyta parlamentarų tinklalapių, turinčių tinklaraščius ar asmenines svetaines, skaičius. Paieška internete buvo atliekama naudojant tokius paieškos žodžius: vardas / pavardė arba pavardė / vardas, arba Seimas / vardas / pavardė, arba pavardė / vardas/ Seimas. Paieškos žodžiai politinėms partijoms buvo tokie: partijos pavadinimas arba trumpinys.

Po to tinklalapiai buvo analizuojami pagal klausimyną, kuris parengtas remiantis P. Norris [13], N. Jackson [10] ir R. Suomi [17] metodologijomis. Politinių partijų tinklalapiai buvo tiriami naudojant tą patį klausimyną, papildytą 2004 m. [5] ir 2006 m. [3] Australijoje atliktų mokslinių tyrimų kriterijais ir remiantis A. Smith's 1997 m. parengta metodologija.

Visos charakteristikos, pagal kurias buvo vertinami tinklalapiai, buvo rūšiuojamos į 5 grupes:

- pirmoji grupė: *e. informavimas* (I e. dalyvavimo lygmuo);
- antroji grupė: *e. konsultavimas* (II e. dalyvavimo lygmuo);
- trečioji grupė: *įgalinimas* (III e. dalyvavimo lygmuo, kuri žymi grįžtamojo ryšio tarp valdžios ir piliečių atsiradimas [11]);
- ketvirtoji grupė: *tinkliškumas* - pagal ją buvo vertinama, kaip svetainės įsilieja į bendravimo erdvę ir kiek ji yra pastebima tarp kitų svetainių globaliame tinkle;
- penktoji grupė: *patrauklumas* - kreiptas dėmesys tiek į turinį, tiek į grafinį vaizdą.

Tyrimo ribotumui turėjo įtakos keletas aspektų. Pirmia, buvo analizuojama sritis, kurioje tvirtos ir aiškios teorijos dar nėra, todėl nėra ir aiškios tyrimo metodologijos, kuria būtų galima remtis – beveik kiekvieno tyrimo autoriai pritaiko ir papildo prieš tai taikytus tyrimo instrumentus. Todėl gali būti, kad šio tyrimo atveju parinkti tyrimo kintamieji buvo ne visai tinkami tiksliais svetainių pasiekiamiems lygmenims nustatyti. Antra, norint padaryti bendresnes išvadas apie Lietuvos piliečių atstovų draugiškumą IT

(LKDP ir TS/KD rinkimuose dalyvavo kaip viena partija, susijungusi 2008-05-17, tačiau LKDP svetainė išliko); Lietuvos lenkų rinkimų akcija (LLRA), Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis (LRLS), Lietuvos socialdemokratų partija (LSDP), Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga (LVLS), Naujoji sąjunga (socialliberalai) (NS), Piliietinės demokratijos partija (PDP), Krikščionių konservatorių socialinė sąjunga (KKSK), Jaunoji Lietuva, Tautininkų frakcija tautininkų sąjunga (TF TS), Lietuvos centro partija (LCP), Lietuvos humanistų partija (LHP), Lietuvos lenkų liaudies partija (LLL), Lietuvos nacionaldemokratų partija (LNDP), Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga (LPKTS), Lietuvos rusų sąjunga (LRS), Lietuvos socialdemokratų sąjunga (LSDS), Lietuvos socialistų partija (LSP), Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo partija (LSVVP), Tautos pažangos partija (TPP), Tautos prisikėlimo partija (TPrP).

ir palankumą e. dalyvavimui, reikėtų įvertinti ne tik LR Seimą, bet ir vietos atstovaujamosias institucijas. Bendresnes išvadas daryti sudėtinga ir dėl to, kad ši sritis realiame gyvenime labai sparčiai vystosi (pvz., atliekant pirmą tyrimą, per 1,5 mėn. duomenys pasikeitė), o rinkimai situaciją pakoreguoja savaip (pvz., per 17 mėn. Seimo narių svetainių padaugėjo nuo 26 iki 40, o prieš rinkimus politinių partijų svetainių kokybė pagerėjo). Trečia, tyrime analizuota tik objektyvi e. dalyvavimo pasiūla.

3. Lietuvos atstovaujamosios valdžios e. dalyvavimo tyrimų rezultatai

Tyrimas parodė, kad interneto svetaines turi dauguma Lietuvoje įregistruotų politinių partijų: tiek 11 2007 m. Seime atstovautų, tiek 24 2008 m. rudenį Seimo rinkimuose dalyvavusių, tiek 9 2008-2012 m. Seimo kadencijoje atstovaujamos partijos. Parlamentarų rodikliai mažesni: 2007 m. nuolat atnaujinamus puslapius turėjo tik 18 proc. Lietuvos Seimo narių, 2009 m. sausį – 28 proc. narių, iš jų aktyviai prižiūrimų – 11 proc. ir 18 proc. Plg. – 2004 m. 51 proc. Didžiosios Britanijos Bendruomenių rūmų narių ir 52 proc. Australijos Atstovų rūmų narių turėjo savo asmenines interneto svetaines, o 2005 m. jas turėjo 90 proc. Suomijos parlamentarų (žr. 1 lentelę). Skaičiai sparčiai keičiasi. Pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje 2002 m. interneto svetaines turėjo tik 28 proc. Bendruomenių rūmų narių [10, p. 126]. Lietuvoje rodikliai išaugo pasikeitus valdančiąjai daugumai.

1 lentelė. Įvairių šalių parlamentarų, turinčių asmenines internetines svetaines, procentas

Metai	Proc.	Atstovaujamoji institucija
2007	18	Lietuvos Respublikos Seimo 2004 - 2008 m. kadencijos nariai*
2009	28	Lietuvos Respublikos Seimo 2008 - 2012 m. kadencijos nariai*
2004	51	Didžiosios Britanijos Bendruomenių rūmų nariai
2004	52	Australijos Atstovų rūmų nariai
2005	90	Suomijos parlamento (<i>Eduskunta</i>) nariai

* Įtrauktos ir laikinai neveikiančios ar pertvarkomos interneto svetainės.

Ir 2007 m., ir 2009 m. visų Lietuvos parlamentarų interneto svetainių regioniniai domenų vardai yra .lt. Suomijoje 42,2 proc. svetainių domenų vardai yra .net, .com, .org. Vyrauja šių tipų svetainės:

1. Asmeniniai puslapiai LR Seimo svetainėje (už jų turinį atsako patys politikai). 2009 m. sausį jų buvo 16, iš jų 3 yra neatnaujintos.

2. Asmeninės svetainės.

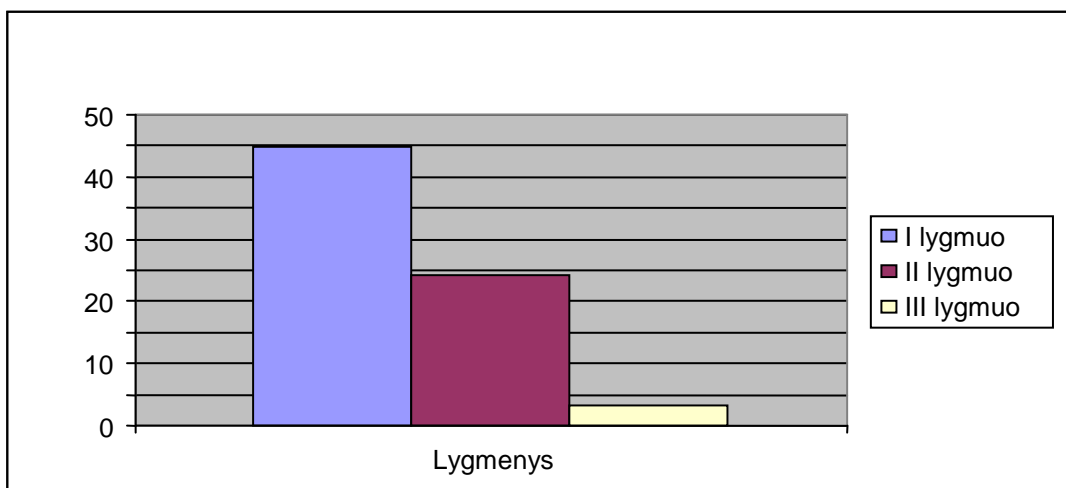
3. Tinklaraščiai (angl. *blogs*) - savotiški atviri dienoraščiai elektroninėje erdvėje. Lietuvoje 2007 m. juos juos turėjo 2, o 2009 m. – 7 Seimo nariai. Jungtinėje Karalystėje tinklaraščių buvo surasta 5 (2004 m.), Australijoje – nė vieno [4, p. 14]. Juos galima vertinti dviprasmiškai. Ši komunikavimo priemonė suteikia piliečiams nedaug dalyvavimo galimybių – tik komentuoti politiko mintis. Tačiau atvirai reiškiamomis mintimis politikas ir visą Seimo institucija priartėja prie paprastų žmonių, užmezgamas artimesnis ryšys tarp atstovo ir piliečių, juolab kad Lietuvos parlamentariai savo internetinius „dienoraščius“ rašo bent du kartus per savaitę (2009 m. duomenys). Be to, tinklaraščiai yra vis labiau jaunų žmonių mėgstamas interneto sprendimas, todėl tikėtina, kad jie padėtų sudominti juos politika.

2007 m. e. dalyvavimo iniciatyvos ėmėsi 6-ios Seimo narės ir 20 narių vyrų. 2009 m. vyrų padaugėjo iki 37, o moterų sumažėjo iki 3. Nei Australijoje, nei Jungtinėje Karalystėje, nei Suomijoje nepastebėta ryškaus skirtumo tarp vyrų ir moterų parlamentarų iniciatyvumo

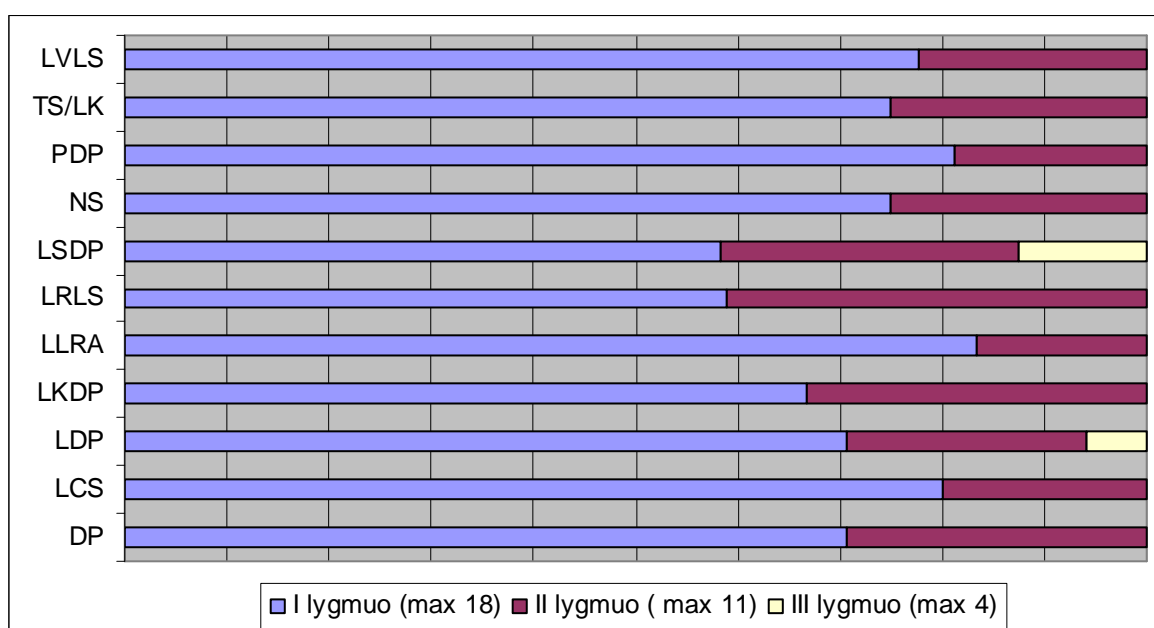
Seimo narių interneto svetainės 2007 m. buvo pasiekusios I – informavimo – lygmenį (žr. 1 pav.). Tirtos svetainės atitiko 44,8 proc. I lygmens kokybės reikalavimų, 24,2 proc. - II lygmens ir tik 3 proc. – III lygmens kokybės reikalavimų. Seime atstovaujamųjų politinių partijų tinklalapiuose 2007 m. taip pat vyravo I lygmuo (žr. 2 ir 3 pav.).

Kad interneto svetainė būtų informatyvi, reikalingas piliečiai žinojimas apie jos egzistavimą. Informuoti apie jos atsiradimą galima įvairiai. Pavyzdžiui, vienas iš LKDP svetainės įkūrimo iniciatorių ir ją prižiūrėjusių partijos narių teigė, kad įkūręs svetainę jis nuolat partijos aplinkraštyje (kuris platinamas žmonėms į rankas) pateikdavo apie ją informaciją, skatindamas juos apsilankyti internetinėje svetainėje.

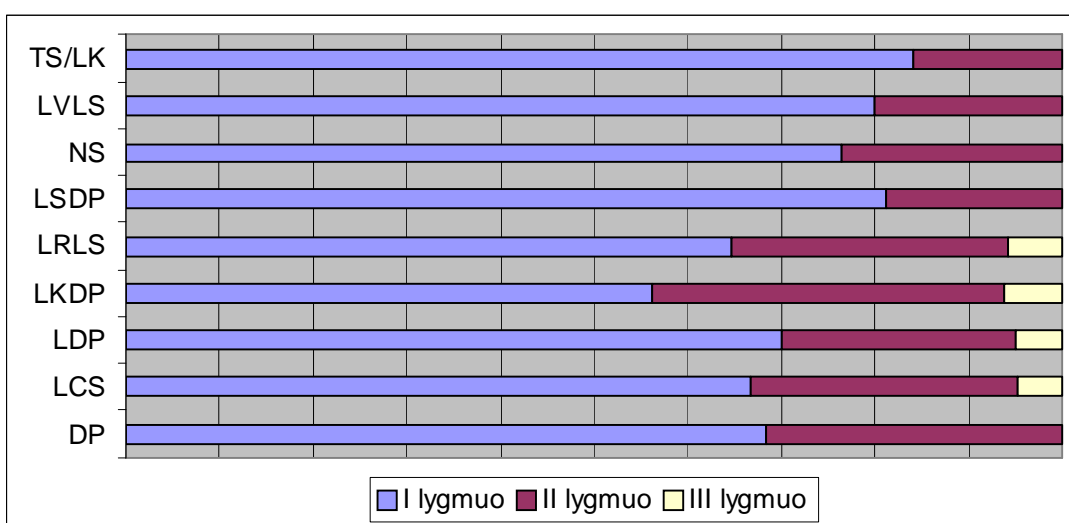
Kol IKT nenaudojamos kaip juodosios rinkiminės technologijos, jos gali teikti demokratijai naudos kaip pigi ir vis didesnę auditoriją pasiekianti politinės rinkodaros priemonė. Visų pirma ji naudojama pabrėžti savo partinę priklausomybę. Pavyzdžiui, 2002 m. 68,8 proc. Jungtinės Karalystės Bendruomenių Rūmų narių interneto svetainėse buvo partinės priklausomybės požymių. 2005 m. stoti į jų partiją savo svetainėje ragino 30 proc. Jungtinės Karalystės ir 9 proc. Australijos parlamentarų. Lietuvoje 28,6 proc. Seimo narių interneto svetainių apie Seimo nario partinę priklausomybę neužsiminta, likusiose buvo bent vienas

1 pav. Seimo narių interneto svetainių lygmuo 2007 m.

2 pav. 2007 m. Seime atstovautų politinių partijų interneto svetainių lygmuo

3 pav. 2008 m. Seimo politinių partijų svetainių pasiekiamas lygmuo

iš elementų: partijos logotipas (trijose), nuoroda į partijos svetainę (šešiose). Tik trečdalis Seimo narių svetainėje pristatė savo politinę programą (žr. 4 pav.). LVLS atstovės ir TS/LK lyderis išsiskyrė tuo, kad į jų svetaines buvo galima patekti iš partijų svetainės.

2007 m. analizuotos politinių partijų interneto svetainės buvo gana statiškos, forma primenančios įprastą spaudą. Nors naujienų skiltis buvo visose svetainėse, užsisakyti naujienas e. paštu siūlyta tik keturiose iš jų. Partijos skyrių internetiniai puslapiai pateikti 3 internet svetainėse. Draugui naujieną e. paštu siūlė persiųsti tik LKD partija. Atsisiųsti partijos laikraštį į savo kompiuterį buvo galima iš LSDP, LVLS ir TS/LK svetainių. Pagal populiarumą 2007 m. pirmavo partijos logotipas, aptiktas visose 11 svetainių, antroje vietoje – partijos šūkis, aiškiausiai deklaruotas 4 svetainėse (žr. 5 pav.). Trys partijos pateikė savo himną: Lietuvos Lenkų rinkiminė akcija - tekstą, o Lietuvos demokratų partija ir LR Liberalų sąjūdis – garso versiją.

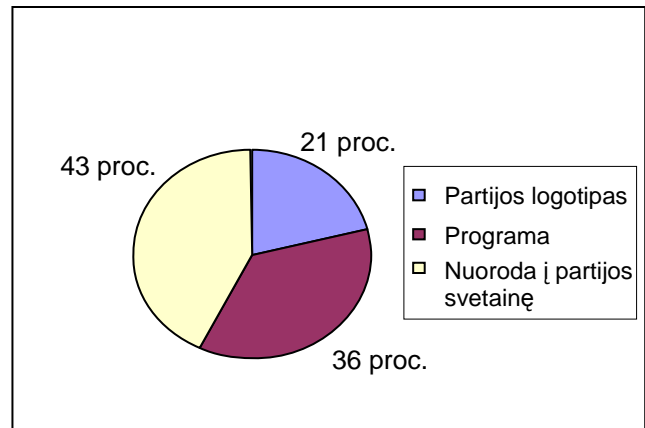
2008 m. rinkiminės kampanijos metu politinės partijos interneto svetaines naudojo rinkiminei agitacijai: savo logotipus išskyrė 18, rinkiminius šūkius - 11 iš 24 rinkimams pasirengusių partijų (žr. 6 pav.). Kai kurios iš tuo metu Seime atstovaujamų partijų iš esmės atnaujino savo svetainių dizainą, orientuodamosi į rinkimų programos teiginius. Tačiau interneto svetainėmis, kaip pigesne ir vis platesnę auditoriją pasiekiančia politinės rinkodaros priemone, pasinaudojo ne visos partijos: svetaines rinkiminės kampanijos metu patobulino arba pakeitė 7 iš 10 pirmu etapu tirtų ir 5 iš 14 naujai tirtų politinių partijų.

2007 m. svetainės buvo panaudojamos ne tik politiko (-ės), bet ir kitos srities profesionalo (-ės) įvaizdžiui kurti: deklaruojami muzikiniai ar literatūriniai sugebėjimai, pateikiami profesiniai darbai. 2009 m. vyrauja porinkiminės nuotaikos ir „žemiško politiko“ įvaizdis (dažniausiai aptinkamos šios frazės: „ačiū balsavusiems“, „šalia jūsų“, „Seimo narys“, „Jūsų atstovas“, „jaunas ir veržlus“, „kartu pirmyn“).

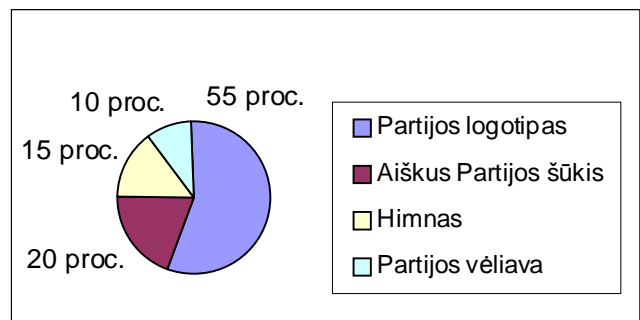
Tinkamai naudojant interneto svetainės, atsiranda unikali galimybė skleisti tokią informaciją, kokios nori pats politikas ar politinė partija. Pasi-taiko atvejų, kai svetainėse pateikiama pasenusi, tendencinga ir net tikrovę iškraipanti informacija. Atskiro teisės akto, kuris reglamentuotų politikų ar politinių partijų svetaines, nėra. Vienintelis teisės aktas, nustatantis viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių reikalavimus, yra 2003 m. balandžio 18 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas *Dėl bendrųjų reikalavimų valstybės institucijų interneto svetainėms patvirtinimo* [25].

Suprantama, kad demokratiją labiau stiprina pateikiama *prasminga* informacija. Tik vienoje iš 11

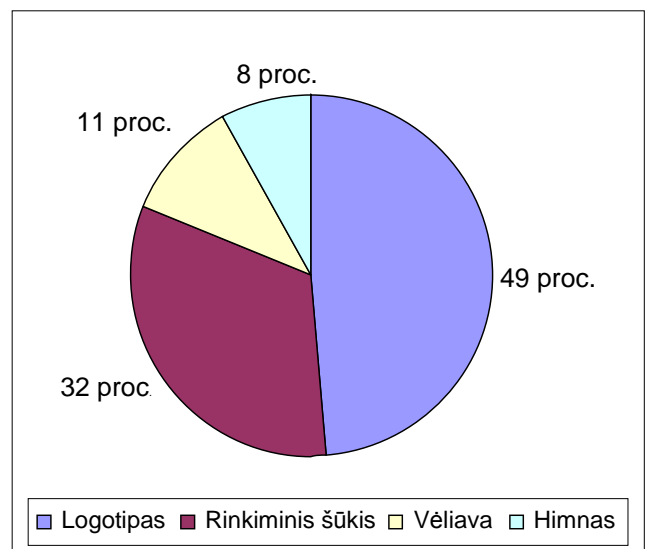
politikų svetainių pateikiama metinė finansinė ataskaita, taigi trūksta net bazinės informacijos (skaičiais išreikštos veiklos rezultatų).

4 pav. Politinės rinkodaros elementų populiarumas Seimo narių svetainėse

5 pav. Politinės rinkodaros elementų populiarumas 2007 m. Seimo politinių partijų svetainėse

6 pav. Politinio marketingo elementų populiarumas 2008 m. Seimo rinkimuose dalyvavusių politinių partijų interneto svetainėse

II ir III lygmenų e. dalyvavimas sudaro prielaidas glaudesniems politiko ir piliečių ryšiams, ta-

čiau tam reikia ir sudėtingesnių IT sprendimų, ir abipusio nusiteikimo ši ryšį palaikyti. Australijoje ir Jungtinėje Karalystėje pirmenybė teikiama bendrauti e. paštu vienas su vienu (atitinkamai 97 proc. ir 88 proc.). Suomijoje 139 iš 180 parlamentarų svetainėse pateikia mobiliojo telefono numerį. Lietuvoje mobiliojo telefono numerį nurodo tik 2 Seimo nariai. Jie pirmenybę teikia e. pašto adresui (66,6 proc. svetainių) ir parngtatai e. laiško formai (46,6 proc. svetainių). Interaktyvumo lygmuo partijų svetainėse taip pat nedidelis, pirmenybė teikiama bendrauti e. paštu, o ne diskutuoti internete.

Partijos apilenkia atskirus Seimo politikus tik apklausų rubrikos dažnumu: ši rubrika aptikta tik 1 iš 15 Seimo narių interneto svetainių ir net 5 iš 11 politinių partijų svetainių. Tyrimas Lietuvoje patvirtino 2003 m. ES tyrimo išvadą, jog Europos partijų svetainės mažai siekia mobilizuoti piliečius [23, p. 30]. Tik penkios LR Seime atstovaujamos partijos ne rinkiminės kampanijos metu siūlė piliečiams parsišiusi prašymo tapti nariu formą. Tačiau jas užpildytas reikėjo atnešti į centrinę būstinę (LICS, LDP, LVLS, PDP, TS/LK). Ir tik dvi partijos priėmė formas, atsiųstas e. paštu (LSDP ir NS). Demokratinėje visuomenėje politinė partija turėtų būti tarsi demokratijos mokykla. Taigi IT ne tik palengvintų informacijos perdavimą geografiškai toli vienas nuo kito išsimėčiusiems partijos nariams, bet ir sukurtų e. diskusijų erdvę. Tyrimas parodė, kad visos LR partijos panaudoja pirmąjį aspektą (savo partijos svetainėje nariai gali perskaityti naujienas), bet viduje bendrauja tik 4 iš LR Seime atstovaujamų partijų (LICS, LDP, LKDP, LSDP).

Interneto svetainės tirtos ir techniniu bei socialiniu aspektais. Techniniu aspektu analizuota, ar paprasta surasti svetainę, iš kur pilietis gali į ją patekti, ir kur iš jos nueiti. Svarbiausia, kad politiko ar politinės partijos svetainė turėtų ryšį su pagrindine atstovaujamosios valdžios institucija – Seimu. 2007 m. į Seimo tinklalapį buvo galima patekti iš 6 politikų svetainių, o devyni politikai nuorodos nepateikė. 4 svetainės turėjo trumpą versiją anglų kalba. Nuorodomis, kurios padeda politikui pakreipti tolesnę piliečio „kelionę internete“ ir rodo išsiliejimą į pasaulinį tinklą, labiausiai rūpinosi Seimo narys E. Vareikis (pateikė 36 nuorodas, iš jų 16 - į poezijos puslapius ir 20 „Gerų nuorodų besidomintiems politika“). 3 svetainėse (neskaičiuojant rekonstruojamos) nuorodų išvis nebuvo. 2009 m. daugiausia nuorodų į „išorę“ savo interneto svetainėje turi Seimo nariai A. Bilotaitė (27), D. Jankauskas (21) ir E. Vareikis (21). Į Seimo svetainę nuorodą pateikia 9 iš 25 interneto svetainės turinčių Seimo narių.

Socialinis aspektas susijęs su galimybe plėsti socialinius tinklus ir tradicines bendruomenes perkelti į

virtualiąją erdvę. Kalbant apie socialinius tinklus, kurie, pasak R. Putnamo, padeda „demokratijai veikti“ [28], verta paminėti keletą pavyzdžių:

- nuorodos į Ignalinos kraštiečių klubą, Signatarų klubą, „Lions“ klubą, kuriomis politikai tarsi reprezentuoja jiems svarbias bendruomenes (Č. Juršėnas, S. Pečeliūnas, A. Melianas);
- nuorodos į „Raudonojo kryžiaus“, projekto „Nedelsk“ ar moterų klausimais besirūpinančių institucijų ir organizacijų svetaines, kurios ne tik didina tų svetainių lankomumą, bet ir formuoja pačios (-ies) politikės (-o) įvaizdį (A. Melianas, A. Zuokas, B. Vėsaitė);
- nuorodos į jaunimo iniciatyvas: Jaunųjų konservatorių lygą (A. Bilotaitė), jaunimo organizaciją „Darbas“ (V. Uspaskich), Utenos jaunimas (E. Pupinis);
- nuorodos į kultūros projektus: Užupio Respublikos projektus (M. Adomėnas), Jono Meiko svetainę, Ermitažo muziejų (A. Zuokas).

Kitas svarbus elementas socialiniu aspektu – palaikyti tamprų ryšį su savo politine partija. Jau minėta, kad 2007 m. 43 proc., o 2009 m. 49 proc. interneto svetainės turinčių Seimo narių pateikė nuorodą į savo partijos svetainę. Plg. – Jungtinėje Karalystėje savo politinės partijos svetainės adresą pateikė 91 proc., Australijoje – 87 proc. svetainės turinčių parlamentarų.

Techniškai visų politinių partijų interneto svetainės aptinkamos pasinaudojus Google paieškos sistema. Tačiau svetainių turinys rodo, kad partijos veikia kaip vietinės: 2007 m. anglų kalba versijas turėjo tik 2 svetainės. Viena savo tarptautinius ir europinius ryšius ypač pabrėžianti partija turėjo svetainę tik valstybine lietuvių kalba, o LLRA informacijos lenkų kalba pateikė daugiau nei valstybine lietuvių kalba. 2008 m. rinkiminės kampanijos metu 5 partijos turėjo sutrumpintas svetainių versijas arba pateiktas anglų kalba (LSDS, LCS, LDP, NS), 2 - rusų kalba (LSP, NS), 1 - vokiečių kalba (LSDS,) 2 – lenkų kalba (LLP ir NS).

Socialiniu aspektu labai svarbūs partijų užmezgami ryšiai su kitomis politinėmis partijomis. Tyrimo metu nustatyti vienakrypčiai ryšiai – kiek nuorodų pateikiama į ideologiškai artimas politines partijas. Taip išsijungiama į tarptautinį tinklą. 2007 m. daugiausia nuorodų pateikė LSDP (į ES narių socialdemokratų partijų svetaines – 28), TS/LK (6) ir LICS (4). LDP, LRLS ir LVLS nepateikė nei vienos nuorodos. Prieš rinkimus 2008 m. daugiausia nuorodų iš antrą kartą tiriamų partijų pateikė NS (27), TS/LK (24), LCS (20), iš naujai tiriamų – LSP (16), nei vienos - 10 iš visų 24. Pliuralistinėje demokratijoje ne mažiau svarbu, kaip partija palai-

ko ryšius su kitomis partijomis šalyje, kaip skatina rinkėjų ir partijos narių toleranciją kitaip politiškai maštantams. Internetu pastebimas reiškinys – kibernetinis mobilumas, dar vadinamas „lakstymu po bendruomenes“ (angl. *community shopping*), - išmoko net ir didžiausius individualistus sutarti su kitokiais žmonėmis [22, p. 299]. 2007 m. vieninteliai TS/LK pateikė nuorodas į 13 didžiausių Lietuvos politinių partijų svetainių ir 1 – į LICS. Rinkiminės kovos į Seimą metu taip pat pirmavo TS/LK.

Svetainės patrauklumas lemia tai, ar kartą užklydęs, lankytojas į ją dar sugrįš. Tad vėl svarbūs techniniai sprendimai (svetainės grafika, garso ir vaizdo elementai, spalvingumas ir pan.), turinys (ar pateikiamos naujienos, ar politikas rašo dienoraštį, kuris suintriguoja, ar galima naujienas užsisakyti e. paštu) ir psichologinis aspektas (vieni politikai gali svetainėje skirti dėmesį savo apygardos rinkėjų problemoms, kiti – platesniam lankytojų, kaip potencialių rinkėjų, ratui). 2007 m. LR Seimo narių svetainėse šioje grupėje rasta 29 proc. galimų stebėjimų. Svetainėse populiariausios yra nuotraukos – jų randama visose 2007-2009 m. tirtose svetainėse. Dauguma politikų svetainės puošia ir paveikslėliais. Partijų svetainėse panaudojama daugiau interneto suteikiamų galimybių: randama ne tik paveikslų ir nuotraukų, bet daugiau vaizdo ir garso elementų, ypač prieš 2008 m. rugsėjo rinkimus: Lietuvos himną išklausti siūlė 3 politinės partijos, vaizdo medžiaga apie veiklą pateikė 8 partijos, nuotraukų buvo galima rasti 13 partijų svetainėse.

Apskritai iki šiol Lietuvos politikų e. dalyvavimo iniciatyvos yra silpnos tiek kiekybiniu aspektu (internetinių svetainių skaičiumi), tiek kokybiniu (e. dalyvavimo lygiu) aspektais. Tai sąlygota kelių veiksnių. Pirmiausia, Seimo nariai ir politinės partijos Lietuvoje turi ribotus finansinius išteklius. Antra, riboti administraciniai išteklių ir jų kompetencijos IT srityje stoka. Trečia, e. dalyvavimas yra suprantamas siaurąja prasme ir iš jo nedaug tikimasi, o ir pačios asmeninės internetinės svetainės nėra vertinamos kaip svarbus politinis ginklas.

Išvados

1. Tiek Seimo narių, tiek parlamentinių politinių partijų interneto svetainės yra priemonė prisistatyti ir pateikti savo politines pažiūras. Tačiau neišnaudojamas jų, kaip politinio ginklo ar kaip priemonės įtraukti piliečius į politikos kūrimo procesą, potencialas.

2. Iš 40 Seimo narių, 2009 m. turinčių interneto svetaines, net 15 yra neprižiūrimos arba jose pateikiama pasenusi informacija. Vos keli politikai siūlo interaktyvias ir patrauklias internetines svetaines. Tai gali tiesiogiai priklausyti nuo menkų finansi-

nių, administracinių ir profesinių išteklių. Kita vertus, gilesnė politikų asmeninio požiūrio į piliečių įtrauktį analizė yra būtina siekiant nustatyti tokių rezultatų priežastis.

3. Lyginamoji Australijos, Suomijos, Lietuvos ir Jungtinės Karalystės analizė parodė, jog Lietuvos politikų e. dalyvavimo iniciatyvos atsilieka tiek kiekybiniu (internetinių svetainių skaičiumi), tiek kokybiniu (e. dalyvavimo lygiu) aspektais: 28 proc. 2008 - 2012 m. kadencijos Seimo narių, susidomėjusių e. dalyvavimo iniciatyvomis, skaičius siekia vos pusę Jungtinės Karalystės 2004 m. lygio.

4. Nors Lietuvos politikai nevengia naujų darbo priemonių, tačiau e. dalyvavimas kol kas nėra dažnai praktikuojamas: 2008 m. internetines svetaines turėjo visos registruotos politinės partijos, tačiau buvo pasiektas tik I e. dalyvavimo lygmuo – informavimas. Piliečių nuomonės vertinimas ir įtraukimas į sprendimų priėmimą nėra traktuojamas kaip sektina vertybė.

5. Tiek politikai, tiek jų administracinis personalas turėtų rūpintis, kaip pritaikyti užsienio šalių gerąją e. dalyvavimo praktiką, ir remtis tyrėjų pasiūlymais diegiant e. dalyvavimo elementus į politinį gyvenimą.

6. Sėkmingoms e. dalyvavimo iniciatyvoms reikalingi e. dalyvavimo paklausos („ar ir kodėl piliečiai pasinaudoja e. dalyvavimo iniciatyvomis?“) ir politikų suinteresuotumo („kodėl politikai (ne)suinteresuoti turėti asmeninę svetainę?“) tyrimai. Be to, būtini rimti organizaciniai pasikeitimai. Politikai ir partijos turėtų suburti e. dalyvavimo asistentų komandas ar e. dalyvavimo grupes, kurios rūpintųsi svetainėmis ir kurios padėtų atstovaujantiems valdžiai bendrauti su piliečiais virtualioje erdvėje.

Literatūros sąrašas

1. Ahmed, N. An Overview of E-participation Models. UNDESA workshop “E-participation and E-government: Understanding the Present and Creating the Future”, Budapest, Hungary, 27-28 July, 2006.
2. Astrom, J. Should Democracy Online be Quick, Strong or Thin? In: *Communication of the ACM*, 2001, Vol. 44, No 1, 49-51.
3. Chen, P., Gibson, R., and Geiselhart, K. The Impact of new ICT on the Australian Democracy for the Democratic Audit of Australia. In: *The Australian National University report*, 2006, No.6.
4. Coleman, S., and Gotze, J. *Bowling Together: Online Public Engagement in Policy Deliberation*. London: Hansard Society, 2001.
5. Conway, M., and Dorner, D. An evaluation of New Zealand Political Party Websites. In: *Information Research*, 2004, 9(4), Paper 196..
6. E-Participation Leaflet 2008. European Commission http://ec.europa.eu/information_society/activities/egovernment/policy/eparticipation/index_en.htm [2009-02-03].

7. Gibson, R., Lusoli, W., and Ward, S. Phile or Phobe? Australian and British MPs and the New Communication Technology. In: *Annual meeting of the American Political Science Association*. Chicago 2004.
8. Green Paper to the Council of Europe *The future of democracy in Europe – trends, analyses and reforms*. Belgium, 2004.
9. Heeks, R. Understanding and Measuring e-Government: International Benchmarking studies. In: UNDESA workshop „e-Participation and e-Government: Understanding the Present and Creating the Future“, Budapest, 2006. p. 32.
10. Jackson, N. MPs and Web Technologies: Untapped Opportunity? *Journal of Public Affairs*, 2003, Vol. 3 (2), 124-137.
11. Lithuanian Political News Website. http://www.politika.lt/index.php?cid=1819&new_id=11728 [2008-01-07].
12. Millard, J. eGovernance and eParticipation: Lessons from Europe In: UNDESA workshop „e-Participation and e-Government: Understanding the Present and Creating the Future“, Budapest, 2006.
13. Norris, P. *Deepening Democracy via e-Governance*. Harvard University, 2004.
14. Engaging Citizens Online for Better Policy Making. OECD, Policy brief, 2003, 4. <http://www.oecd.org/dataoecd/62/23/2501856.pdf> [2007-04-20].
15. Opinion Inquirer. http://opinion.inquirer.net/inquirer/opinion/columns/view_article.php?article_id=102832 [2008-01-05].
16. Petrauskas R., Malinauskienė E. Elektroninės valdžios moksliniai tyrimai: Lietuva pasaulio kontekste. *Viešasis administravimas*, 2007. Nr. 15, 65–70.
17. Petrauskas R. *Informacinių technologijų taikymas viešajame administravime*. Vilnius: LTU, 2001
18. Saward, M. *Democracy (key concepts)*, Polity, UK, 2003.
19. Setälä, M., and Grönlund, K. Parliamentary Websites: Theoretical and Comparative Perspectives. *Information Polity: The International Journal of Government & Democracy in the Information Age*, 2006, Vol. 11(2), 149-162.
20. Suomi, R., Websites of Finnish Members of Parliament – an Innovation Adoption Point of View. Turku School of Economics and Business Administration, 2005.
21. Transparency International. http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2007 [2007-10-30].
22. Tranvik, T. Surfing for Online Connectedness: is the Internet helping to end Civic Engagement? In: Sanjeev, P., Per Selle (eds.). *Investigating social capital : comparative perspectives on civil society, participation and governance*. New Delhi: Sage Publications, 2004, 281-303.
23. Treschel, A., Kies, R., Mendez, F., etc., *Evaluation of the Use of New Technologies in Order to Facilitate Democracy in Europe. E-Democratizing the parliaments and parties of Europe*. European University Institute, University of Zeneva, 2003.
24. Vegyte, N., Malinauskiene, E., Petrauskas, R. E-Participation in Lithuanian Representative Power. In the publication presented at Best Practice and Innovation: 6th International Eastern European e|Gov Days, Prague, 23th – 25th April 2008, Austrian e-Government-Konferenz 2008, Mautern, May 2008.
25. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 18 d. nutarimas Nr. 480 *Dėl bendrųjų reikalavimų valstybės institucijų interneto svetainėms patvirtinimo. Valstybės žinios*, 2003, Nr. 38-1739.
26. Komisijos komunikatas Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui „i2010 e. vyriausybės veiksmų planas: e. vyriausybės plėtros spartinimas Europoje visų labui“ Briuselis, 25.04.2006 COM(2006) 173 galutinis. http://www.ivpk.lt/teises_aktai/files/109.pdf [2009-02-02].
27. Kiškis M., Petrauskas R. Rotomskis I. ir Štītis D. *Teisės informatika ir informatikos teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
28. Putnam R. *Kad demokratija veiktų: Pilietinės tradicijos šiuolaikinėje Italijoje*. Vilnius : Margi raštai, 2001.
29. Vyriausiosios rinkimų komisijos svetainė. www.vrk.lt [2008-08-21].

Rimantas Petrauskas, Eglė Malinauskienė, Gintarė, Neringa Vegytė

E-Participation in Lithuanian Representative Power

Summary

This paper considers how e-participation can strengthen confidence in democratic institutions and players in Lithuania, and concentrates on the overall development of electronic democracy and electronic participation (e-participation) tools used by the Lithuanian members of Parliament (MPs) and political parties. Firstly, a brief overview of the previous studies about e-participation initiatives of the politicians' worldwide is provided. Secondly, follows the description of the methodology. Thirdly, the authors discuss democracy development trends in the information society and then present main findings of the survey completed in August 2007 – January 2009 on the websites of the Lithuanian MPs and political parties. Finally, the conclusions of Lithuanian case study and the recommendations to Lithuanian representative power are given.